

**БОЖЕНА НЕМЦОВА** (Božena Němcová, 1820, Виена – 1862, Прага) е първата жена писател в чешката литература, чието творчество е с историческо значение за развитието на прозата и за утвърждаването на реализма. Тя придобива писателска слава не само като автор на първия чешки роман – *Баба* (*Babička*, 1855), но и със своите разкази и повести, пресъздаващи с етнографски рисунък и усет към предметно-битовия детайл картини на чешкото и на словашкото село. Важен подготовителен етап във формирането на реалистически поглед към наблюдаваните явления представляват публицистичните, пътеписните и етнографските очерци, които създава през 40-те години за различни краища от Чехия, Словакия и Унгария.



Реалистическият ѝ подход при изображението на социалните различия и при типизацията на героите (с особено изразено предпочитание към женските образи) се съчетава с елементи на идеализация в стила бидермайер. От позициите на християнския хуманизъм тя влага в своите герои качества, които според нея са типични за човека от социалните покрайнини, като доброта, нравствена извисеност, скромност, трудолюбие, семейна привързаност. Персонажният модел на „добрия бедняк“ присъства в цялото ѝ прозаическо творчество: *Планинско село* (*Pohorská vesnice*, 1855), *Дивата Бара* (*Divá Bára*, 1856), *В замъка и неговата околност* (*V zámku a podzámčí*, 1856), *Бедни хора* (*Chudí lidé*, 1856), *Добър човек* (*Dobry člověk*, 1858), *Хижа в подножието на планината* (*Chýše pod horami*, 1858), *Господин учителят* (*Pan učitel*, 1860) и др. Своя повествователски талант тя проявява най-вече в разработването на селската тема и на чешката народопсихология. В литературното съзнание на поколенията тя се утвърждава като творец от народа и за народа.

Подобно на повечето възрожденски писатели, Б. Немцова също е завладяна от възрожденския култ към фолклора. Нейните пристрастия са предимно в областта на приказката и тя не само събира и прави авторизирани варианти на миграционни и на чешки приказни сюжети, но също така създава авторски приказки по фолклорен модел. Тези произведения са издадени в сборниците

*Народни приказки и предания (Národní báchorky a pověsti, 1845 – 1848)* и *Словашки приказки и легенди (Slovenské pohádky a pověsti, 1857 – 1858)*. Някои от нейните приказки стигат до читателите едва след смъртта ѝ. Сред тях са и *Старобългарски приказки за Дядо Господ*, публикувани едва през 1891 г.<sup>1</sup>

Предлагаме нов превод на приказката на Б. Немцова *Горската вила (Lesní ženka)*. Първата среща на българския читател с този текст е през далечната 1947 година, когато издателство „Септемврийче“ подготвя том с приказки на Немцова, озаглавен *Златна книга на приказките. Чешки народни приказки*, в превод на Росина Бонева. Изданието съдържа 25 приказки на Немцова. Заглавието, под което е поместена тук приказката *Lesní ženka*, е *Бетушка и горската фея* (с. 97 – 103). Настоящият превод е по оригинала, публикуван в: Vožena Němcová a Karel Jaromír Erben. *Pohádky*. Ilustroval Josef Lada. Praha: Albatros, 2007, s. 43 – 49.



Йозеф Лада. Илюстрация към приказката *Горската вила*

<sup>1</sup> За българската следа в живота и в творчеството на Б. Немцова вж. Зденек Урбан. Божена Немцова и България. // *Чехи и българи: културни взаимоотношения*. София: Издателство на Отечествения фронт, 1981, с. 67 – 98. Чешкият учен аргументирано доказва, че три от *Старобългарски приказки за Дядо Господ* са по приказките, включени в *Показалец* на Г. С. Раковски, а четвъртата „явно е написала сама, вероятно по разкази на В. Д. Стоянов или някой друг български студент в Прага“ (с. 84).

## ГОРСКАТА ВИЛА

Живяла някога девойка на име Бетушка. Майка ѝ останала вдовица и цялото ѝ имане били порутена къщурка и две кози, но въпреки това Бетушка винаги била весела. От пролет до есен пасяла козите край брезовата гора.

Винаги, когато излизала от къщи, майка ѝ слагала в торбичката къшей хляб и вретено, като ѝ заръчвала да го напълни с изпreden лен. И понеже нямала хурка, увивала лена около главата ѝ. Бетушка вземала торбичката и с песен се отправяла към брезовата гора, подскачайки след козите. Щом стигали, козите започвали да пасат, а Бетушка сядала под едно дърво. С лявата ръка напридала нишката лен, която издърпвала от главата си вмес-то от хурка, а с дясната намотавала лепената прежда на вретеното. Докато предяла, пеела, та цялата гора огласяла, а козичките си пасели.

Когато ставало пладне, оставяла вретеното, викала при себе си ко-зите, давала им от хляба, за да не се разбягат, и хуквала към гората да си набере ягоди или някакви горски плодове, които растели по това време на годината, та да ѝ е по-сладък хлябът. Щом като хапнела, ми-гом скоквала, слагала ръце на кръста и започвала да пее и да танцува. През листата на дърветата слънцето ѝ се усмихвало, а козичките се излягали в тревата и си мислели: „Ех, че весела пастирка си имаме!“.

След като се натанцувала, отново се захващала с преденето, а вечерта, когато се прибирала вкъщи, не се било случвало майка ѝ да я гълчи, че вретеното е празно.

Веднъж точно по пладне, когато отново се канела да потанцува след оскъдния си обяд, изневиделица пред нея се появила красива жена. Одеждата ѝ била бяла и фина като паяжина, златните ѝ коси се спуска-ли от глава до пети, а на главата си носела венец от горски цветя. Бе-тушка се вцепенила.

Жената се усмихнала и продумала с нежен глас:

– Бетушка, обичаш ли да танцуваш?

Като чула колко мило ѝ говори, Бетушка се успокоила и отвърнала:

– Ех, да можех по цял ден да танцувам!

– Ела тогава да танцуваме заедно, аз ще те науча! – рекла жената, запретила дрехата си, прегърнала Бетушка и започнала да танцува с нея. Още с първото завъртане над главите им се разнесла толкова ефирна музика, че сърцето на Бетушка се разтуптяло. По клоните на брезите били насядали музиканти във фракове: някои – черни, други –

пепеляви, трети – кафяви или променящи цветовете си. Само с едно кимване на красивата жена се събрал цял оркестър от все отбрани музиканти: славеи, чучулиги, сипки, щиглеци, чинки, дроздове, косове и изкусния горски присмехулник.

Бузите на Бетушка пламтели, очите ѝ блестели, била забравила за заръката на майка си и за козите, гледала само своята нова дружка, която пред нея и около нея така омайно, така ефирно танцувала, че тревата под тъничките ѝ крачета дори не потрепвала. Танцували двете от пладне чак до вечерта, а краката на Бетушка нито се уморили, нито я заболели!

Изведнъж красивата жена се спряла, музиката стихнала, а тя – както се появила, така и изчезнала. Бетушка се огледала, слънцето вече залязвало зад гората, плеснала с ръце над главата си и напипвайки неизпредения лен, се сетила за празното вретено, което се търкаляло в тревата. Свалила лена от главата си и го сложила заедно с вретеното в торбичката си, повикала козите и тръгнала към къщи. Този път обаче не пеела по пътя, а си отправяла горчиви упреци, че се е оставила красивата жена да я омае, и решила, че ако още веднъж я види, няма повече да я слуша.

Козите не чували веселото пеене на Бетушка след себе си и затова се обръщали да видят дали зад тях наистина върви тяхната пастирка. И майка ѝ останала учудена, дори попитала дъщеря си дали не е болна, че не пее на път за къщи.

– Не, майчице, не съм болна, не пея, защото от пеене гърлото ми пресъхна – оправдала се Бетушка и отишла да скрие вретеното и неизпредения лен. Понеже знаела, че майка ѝ не намотава веднага изпреденото през деня, решила на следващия ден да навакса и дума не отворила за красивата жена.

На другия ден, както обикновено, Бетушка подкарала козите към брезовата гора и отново весело си запяла. Стигнала до гората, козите започнали да пасат, а тя седнала под дървото и започнала усърдно да преде и да си пее, защото, когато човек пее, работата повече му спори.

Слънцето вече показвало, че е пладне. Бетушка дала на козите по парче хляб, изтичала да си набере ягоди и след като се върнала, седнала да похапне и казала на козичките:

– Мили мои козички, днес не бива да танцувам – въздъхнала тя, събрала трохите от скута си и ги сложила на един камък, за да могат и птичките да похапнат.

– Защо не бива да танцуваш? – казал познатият нежен глас и красивата жена се появила пред нея сякаш от нищото. Бетушка се изплашила още повече, отколкото когато за първи път я видяла, и закрила очите

си, за да не вижда жената, но щом тя повторила въпроса си, Бетушка смутено отвърнала:

– Простете, красива госпожо, не мога да танцувам с вас, защото няма да успея да изпреда лена и майка ми ще ми се кара. Още преди да е залязло слънцето, трябва да съм свършила онова, което вчера не успях.

– Ела да танцуваме, докато слънцето залезе, и ще се намери кой да ти помогне! – казала жената, запретнала дрехата си, прегърнала Бетушка, накачалите по клоните музиканти засвирили и двете се впуснали да танцуват. Жената танцувала още по-омайно и Бетушка не можела да свали очи от нея, забравила и за козите, и за вретеното. Изведнъж танцът спрял, музиката стихнала, а слънцето вече залязвало. Бетушка плеснала с ръце над главата си, където още си стоял неизпреденият лен, и заплакала. Красивата жена свалила лена от главата на Бетушка, омотала го около ствола на една бреза, хванала вретеното и започнала да преде. Вретеното не спирало да се върти и да се намотава и още преди слънцето да се скрие зад гората, всичият лен бил изпреден, дори и този, който бил останал от предния ден. Красивата жена подала вретеното с изпредения лен на момичето и каза:

– Намотавай, без да роптаеш! Запомни думите ми – намотавай, без да роптаеш!

След като казала това, изчезнала, сякаш потънала вдън земя.

Бетушка била доволна и на път за къщи си мислела: „Щом е толкова добра, пак ще танцувам с нея, ако отново се появи“. И запяла, та и козичките весело да вървят пред нея.

Майка ѝ обаче я посрещнала навъсено, била решила през деня да намотае изпредената прежда и видяла, че вретеното е празно, затова била сърдита на дъщеря си.

– Какво прави вчера, че не си изпреда нищо? – упрекнала я тя.

– Прости ми, майко, потанцувах малко – смутено рекла Бетушка и като ѝ показала вретеното, добавила – затова пък днес съм изпреда повече. Майката се успокоила и отишла да дои козите, а Бетушка оставила вретеното на мястото му. Приискало ѝ се да разкаже на майка си за случката в гората, но си помислила: „По-добре не, ако жената се появи отново, най-напред ще я попитам коя е и тогава ще разкажа на майка си“. Наумила си тъй да направи и нищо не каза.

На третата сутрин подкарала както обикновено козите към брезовата гора. Козите започнали да пасат, а Бетушка седнала под дървото, запяла и започнала да преде. Слънцето показвало вече, че е пладне. Бетушка оставила вретеното в тревата, дала парче хляб на козите, набрала ягоди, нахранила се, дала трохите на птиците и казала весело:

– Козички мои, днес ще ви потанцувам!

Скокнала, сложила ръце на кръста и тъкмо се канела да види дали може да танцува толкова хубаво колкото красивата жена, изневиделица самата тя се появила пред нея.

– Заедно ще танцуваме, заедно – говорела тя на Бетушка и се усмихвала, хванала я, на мига над тях се разнесла музика и двете затанцували в кръг. Бетушка отново забравила за вретеното и за козите, виждала само красивата жена, която като върбова клонка се полюшвала на всички страни, не чувала нищо друго освен омайната музика, която карала краката ѝ сами да танцуват. Двете танцували от пладне чак до вечерта. Изведнъж жената спряла и музиката утихнала. Бетушка се огледала, слънцето вече се било скрило зад гората. Разплакана, плеснала с ръце над главата си, погледнала празното вретено и се завайкала какво щяла да каже майка ѝ.

– Дай ми торбичката си, аз ще ти дам това, което днес не успя да свършиш – казала красивата жена.

Бетушка ѝ подала торбичката си, а жената станала мигом невидима, после ѝ върнала торбичката с думите:

– Не сега, вкъщи я отвори! – и изчезнала, сякаш вятърът я отвял.

Бетушка не смеела да надникне в торбичката, но на средата на пътя към къщи не се сдържала. Торбичката била толкова лека, сякаш в нея нямало абсолютно нищо, решила да погледне да не би жената да я е излъгала. Стреснала се, щом видяла, че торбичката е пълна с брезови листа. Горчиво заплакала и започнала да се упреква, че била толкова доверчива. Ядосана, изхвърлила една шепа от листата, но тъкмо преди да изсипе цялата торбичка, си казала: „Ще ги постеля на козичките“ – и оставила листата вътре. Много се бояла да се прибере вкъщи. Козичките отново не можели да познаят своята пастирка.

Майка ѝ я чакала притеснена на прага.

– За бога, каква прежда си ми донесла вчера, дъще? – били първите ѝ думи.

– Защо? – смутено попитала Бетушка.

– Щом сутринта ти излезе, отивам да намотая преждата. Намотавам, намотавам, а преждата не свършва. Едно кълбо, второ кълбо, трето кълбо – вретеното все пълно! Кой ли зъл дух я е прел! Ядосвам се аз и в този миг преждата изчезна от вретеното, сякаш се изпари. Кажи ми какво става.

Тогава Бетушка си признала и разказала за красивата жена.

– Била е горска вила! – извикала слисана майката. Около пладне и в полунощ горските вили излизат да танцуват. Към момичетата са добро-

намерени и често пъти богато ги възнаграждават. Ако ми беше казала, нямаше да се ядосам и щях сега да имам пълна стая с прежда.

В този момент Бетушка си спомнила за торбичката и ѝ хрумнало, че под листата може да има нещо. Извадила вретеното и неизпредения лен и пак погледнала вътре.

– Виж, майко! – извикала тя.

Майка ѝ погледнала и плеснала с ръце. Брезовите листа се били превърнали в злато.

– Тя ми каза да погледна в торбичката, когато се прибера вкъщи, но аз не я послушах – ядосала се Бетушка на себе си.

– Добре че не си изсипала цялата торбичка! – издумала майката.

На сутринта тя отишла на мястото, където Бетушка била изсипала листата, но на пътеката лежали само свежи брезови листа.

Богатството, което Бетушка донесла вкъщи, и без това било твърде голямо. Майката купила чифлик, имали много добитък, а Бетушка – красиви рокли, не ѝ се налагало повече да пасе козите, но колкото и да била весела и щастлива, нищо не ѝ доставяло такава наслада както танцът с горската вила. Често ходела до брезовата гора, теглело я натам, искала отново да срещне красивата жена, но никога повече не я видяла.

Превод от чешки: **Борислав Борисов**